

Статистика, учет и аудит, 4(103)2026. стр. 5-20

DOI: <https://www.doi.org/10.51579/1563-2415.2026.-4.01>

Экономикадағы пәнаралық зерттеулер

FTAMP 11.25.40

ӨОЖ 327

ОРТАЛЫҚ АЗИЯ 2.0: ЖАҒАНДЫҚ ГЕОСАЯСИ БҰРЫЛЫС ЖАҒДАЙЫНДА

Д.А. Айтжанова¹, Г.М. Дүйсен¹, Г. Ж. Сейтхамзина², Г.Б. Молдабекова^{3*}

¹Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті

Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институты, Алматы, Қазақстан

²Алматы гуманитарлы-экономикалық университеті, Алматы, Қазақстан

³№50 орта мектебі, Ақтөбе, Қазақстан

*Corresponding author e-mail: ali20130223@gmail.com

Аңдатпа. Мақала жаһандық геоэкономикалық өзгерістер жағдайында Қазақстанның сыртқы экономикалық байланыстары мен Орталық Азия мемлекеттері арасындағы ынтымақтастықтың даму ерекшеліктерін зерттеуге арналған. Зерттеудің мақсаты – заманауи геосаяси өзгерістердің Қазақстанның сауда-экономикалық байланыстарына ықпалын бағалау және Орталық Азия мемлекеттерімен экономикалық ынтымақтастықты дамытудың басым бағыттарын анықтау. Зерттеудің ақпараттық негізін 2024–2025 жылдардағы ресми статистикалық деректер, мемлекетаралық келісімдер мен халықаралық ұйымдардың талдамалық материалдары құрайды. Жұмыста салыстырмалық, сипаттамалық-статистикалық және құжаттық талдау әдістері қолданылды. Зерттеу нәтижесінде Қазақстанның Ресеймен экономикалық қатынастарында қалыптасқан өндірістік және инфрақұрылымдық өзара тәуелділіктің, Қытаймен ынтымақтастықта сауда, инвестициялар мен транзиттік жобалардың маңызы анықталды. Санкциялық шектеулердің ықтимал тәуекелдері мен сыртқы экономикалық байланыстарды әртараптандыру мүмкіндіктері бағаланды. Қазақстанның Орталық Азия мемлекеттерімен қатынастарын салыстыру негізінде Өзбекстанмен сауда-өнеркәсіптік кооперацияның, Қырғызстанмен шекаралық сауда және су-энергетикалық байланыстардың, Тәжікстанмен азық-түлік және энергетикалық ынтымақтастықтың, Түрікменстанмен көлік-логистикалық әріптестіктің ерекшеліктері айқындалды. Осы айырмашылықтарды жүйелеу үшін бес өлшемге негізделген авторлық салыстырмалы матрица пайдаланылды. Зерттеу нәтижелері өңірлік ынтымақтастықты дамытуда мемлекеттердің экономикалық әлеуеті мен өзара мүдделерін ескеретін сараланған тәсілдің қажеттілігін негіздейді.

Түйінді сөздер: Қазақстан, Орталық Азия 2.0, геоэкономикалық өзгерістер, сыртқы сауда, инвестициялар, өңірлік кооперация, көлік-логистика.

Негізгі ережелер. Жаһандық геоэкономикалық өзгерістер Қазақстанның сыртқы экономикалық байланыстарын дамытуда қалыптасқан қатынастарды сақтаумен қатар, жаңа мүмкіндіктерді пайдалану және ықтимал тәуекелдерді ескеру қажеттілігін күшейту үстінде. Мақалада салыстырмалы талдау нәтижесінде Ресеймен қалыптасқан өндірістік-инфрақұрылымдық байланыстар мен Қытайдың сауда-инвестициялық ықпалы аясында Өзбекстанмен сауда-өнеркәсіптік, Қырғызстанмен сауда-транзиттік және су-энергетикалық, Тәжікстанмен азық-түлік және энергетикалық, Түрікменстанмен көлік-логистикалық ынтымақтастықтың басым бағыттары анықталды. Осы негізде өңірлік

Cite this article as: Aitzhanova D.A., Duisen G.M., Seikhhamzina G.Zh., Moldabekova G.B. Central Asia 2.0: amidst a global geopolitical shift. *Statistics, accounting and audit*. 2026, 4(103), 5-20. (In Kaz.). DOI: <https://www.doi.org/10.51579/1563-2415.2026.-4.01>

кооперацияның тиімділігі тек өзара сауда көлемімен емес, мемлекеттердің өндірістік мамандануы, инфрақұрылымдық мүмкіндіктері мен экономикалық мүдделерінің үйлесімділігі арқылы айқындалатыны тұжырымдалды.

Кіріспе. Қазіргі халықаралық қатынастар жүйесіндегі геосаяси және геоэкономикалық өзгерістер Орталық Азия мемлекеттерінің сыртқы экономикалық байланыстарына елеулі ықпал етуде. Санкциялық шектеулер, халықаралық сауда бағыттарының өзгеруі, көлік-логистикалық дәліздердің маңызының артуы Қазақстанның дәстүрлі экономикалық әріптестермен қатынастарын сақтаумен қатар, өңірлік ынтымақтастықты дамытудың жаңа мүмкіндіктерін қарастыруды қажет етеді. Бұл ретте ұлттық экономикалардың сыртқы факторларға тәуелділігін төмендету және өзара тиімді шаруашылық байланыстарды кеңейту мәселелері ерекше өзектілікке ие болып отыр.

Орталық Азия өңірінде мемлекеттер арасындағы диалогтың жанданып, сауда және инвестициялық байланыстар кеңеюде. Оған қоса, ортақ инфрақұрылымдық жобалардың жүзеге асырылуы өңірлік өзара іс-қимылдың жаңа кезеңіне негіз қалыптастыруда. Осы орайда «Орталық Азия 2.0» ұғымы өңір мемлекеттерінің институционалдық үйлестіруді күшейтуге, өндірістік кооперацияны дамытуға және сыртқы экономикалық өзгерістерге бейімделуге бірлескен ұмтылысын сипаттайды. Аталған ұғым өңірлік ынтымақтастықтың сапалық өзгеру үдерісін білдіреді [1].

Қазақстанның Орталық Азиядағы экономикалық орны оның Ресей және Қытаймен қалыптасқан сауда-инвестициялық байланыстарымен, транзиттік әлеуетімен және көршілес мемлекеттермен шаруашылық қатынастарының дамуымен айқындалады. Ал Өзбекстан, Қырғызстан, Тәжікстан және Түрікменстанмен ынтымақтастықтың бағыттары мен мүмкіндіктері біркелкі емес. Сондықтан Қазақстанның сыртқы экономикалық байланыстарына ықпал ететін факторларды осы мемлекеттермен жасалатын экономикалық қатынастардың ерекшеліктерімен ұштастыра қарастыру қажет.

Зерттеудің мақсаты заманауи геосаяси өзгерістердің Қазақстанның сауда-экономикалық байланыстарына ықпалын бағалау және Орталық Азия мемлекеттерімен экономикалық ынтымақтастықты дамытудың басым бағыттарын анықтау болып табылады. Зерттеудің ғылыми жаңалығы қазіргі геоэкономикалық өзгерістер жағдайында Қазақстанның сыртқы экономикалық байланыстары мен өңірлік кооперациясының өзара тәуелділігін айқындауда және Орталық Азия мемлекеттерімен ынтымақтастықтың елдік ерекшеліктерін негіздеуде жатыр.

Әдебиеттерге шолу. Орталық Азия мемлекеттерінің экономикалық ықпалдасу мәселелерін қарастыруда олардың тарихи қалыптасқан шаруашылық құрылымы мен сыртқы экономикалық байланыстарындағы айырмашылықтарды ескеру маңызды. Р. Помфрет [2] өңір елдерінің нарықтық қатынастарға өту барысын, халықаралық сауда жүйесіне қосылу ерекшеліктерін және табиғи ресурстардың ұлттық экономикалар дамуындағы орнын жан-жақты зерттеген. Оның еңбегінде қалыптасқан экономикалық құрылымдардың әркелкілігі мемлекетаралық ынтымақтастықтың сипатына әсер ететін факторлардың бірі ретінде қарастырылады. Сауда саясатының институционалдық қырлары А. Цеслик пен О. Гуршевтің [3] зерттеуінде талданған. Авторлар Еуразиялық экономикалық одақтың кеңеюі мен Ресейдің Дүниежүзілік сауда ұйымына қосылуы жағдайындағы өзгерістерге назар аударып, Орталық Азия елдерінің халықаралық сауда қатынастарына қатысу ерекшеліктерін қарастырған.

Қазақстанның өңір мемлекеттерімен қалыптасқан экономикалық байланыстары В. Додоновтың [4] еңбегінде нақты көрсеткіштер негізінде зерттелген. Екіжақты сауда, инвестициялық қатынастар мен бірлескен кәсіпкерлік қызметінің даму барысын салыстыру арқылы автор ынтымақтастық ауқымы мен қарқынының елдер бойынша

елеулі айырмашылықтарын көрсетеді. Өңірлік интеграцияның мүмкіндіктері мен оны тежейтін жағдайлар С. Притчиннің [5] зерттеуінде кеңірек қарастырылған. Мұнда мемлекетаралық қатынастардың саяси және экономикалық алғышарттарына, сондай-ақ өңірішілік байланыстарды тереңдетуге кедергі келтіретін факторларға назар аударылады. Ал Ф. Коста Буранелли [1] Орталық Азия мемлекеттері басшыларының консультативтік кездесулерін өңірлік институттардың қалыптасуы тұрғысынан талдап, мемлекеттердің егемендігін сақтау мен ортақ мәселелер бойынша келісілген іс-қимыл жүргізудің өзара байланысын ашады.

Соңғы жылдардағы геоэкономикалық өзгерістер өңірлік ынтымақтастық мәселелерін халықаралық шаруашылық байланыстардың тұрақтылығы тұрғысынан қарастыруды талап етеді. Халықаралық валюта қорының [6] зерттеуінде әлемдік экономиканың бөлшектенуі жағдайында тікелей шетелдік инвестициялар ағынының өзгеру ықтималдығы және оның ұлттық экономикалар үшін салдары талданған. Орталық Азия мемлекеттері үшін сыртқы нарықтарға шығу жолдарының шектеулілігі бұл мәселенің маңызын арттыра түседі. Дүниежүзілік банктің [7] Орта дәлізге арналған зерттеуінде көлік инфрақұрылымының жай-күйі, шекаралық рәсімдер мен транзитті ұйымдастырудағы кемшіліктер қарастырылып, халықаралық тасымалдардың тиімділігін арттыру үшін мемлекетаралық үйлестіруді жетілдіру қажеттілігі негізделген.

Отандық зерттеулер қатарында Г.М. Дүйсен, Д.А. Айтжанова және У.Д. Жүзбаеваның [8] еңбегін атап өткен жөн. Онда геосаяси тұрақсыздық жағдайында Орталық Азия мемлекеттерінің интеграциясы мен ынтымақтастығына әсер ететін саяси-экономикалық факторлар, өңір елдерінің ортақ мүдделері мен өзара қатынастарындағы қайшылықтар қарастырылған. Жалпы алғанда, ғылыми әдебиеттерде өңірлік ықпалдастықтың институционалдық негіздері, сыртқы сауда, инвестициялар және көлік байланыстары жеткілікті дәрежеде зерттелген. Дегенмен Қазақстанның Ресей және Қытаймен экономикалық қатынастарының өзгеруін Орталық Азия мемлекеттерімен ынтымақтастықтың нақты мүмкіндіктерімен байланыстыра қарастыру өзектілігін сақтап отыр. Осыған орай мақалада сыртқы геоэкономикалық факторлар мен өңірішілік шаруашылық байланыстардың арақатынасы талданып, төрт мемлекетпен экономикалық ынтымақтастықтың ерекшеліктері бірыңғай салыстырмалы өлшемдер негізінде бағаланады.

Материалдар мен әдістер. Зерттеудің ақпараттық негізін Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросының, Ұлттық Банктің, Сауда және интеграция, Көлік, Энергетика және Сыртқы істер министрліктерінің ресми деректері, сондай-ақ Дүниежүзілік банк пен Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының талдамалық материалдары құрады. Мемлекетаралық экономикалық қатынастардың институционалдық негіздерін зерттеу үшін негіз ретінде екіжақты келісімдер мен өңірлік ынтымақтастық жөніндегі құжаттар пайдаланылды. Статистикалық талдау негізінен 2024–2025 жылдарды қамтыды, ал 2026 жылы жарияланған мәліметтер қолда бар көрсеткіштерді нақтылау үшін қолданылды. Өңірлік ынтымақтастықтың институционалдық өзгерістері 2018 жылдан бастап қарастырылды.

Зерттеу барысында салыстырмалы-елдік, сипаттамалық-статистикалық және құжаттық талдау әдістері қолданылды. Қазақстанның Ресей және Қытаймен экономикалық қатынастары өзара сауда, инвестициялар, өндірістік байланыстар және көлік-логистикалық ынтымақтастық тұрғысынан қарастырылды. Сипаттамалық статистика сыртқы сауда, тікелей шетелдік инвестициялар мен жүк тасымалдарының көрсеткіштерін салыстыруға пайдаланылды. Санкциялық шектеулер мен инвестициялық өзгерістердің ықтимал экономикалық салдары сапалық тұрғыдан бағаланып, олардың

макроэкономикалық көрсеткіштерге тікелей әсерін сандық анықтау міндеті қойылған жоқ.

Қазақстанның Орталық Азия мемлекеттерімен экономикалық ынтымақтастығын зерттеу үшін бес өлшемге негізделген авторлық салыстырмалы матрица қолданылды – сауда-экономикалық байланыстар, инвестициялық ынтымақтастық, көлік-логистикалық өзара іс-қимыл, негізгі шектеулер және даму перспективалары. Матрицаны қалыптастыруда ресми статистика, мемлекетаралық келісімдер, жүзеге асырылып жатқан және жоспарланған жобалар жөніндегі мәліметтер пайдаланылды. Салыстыру Өзбекстан, Қырғызстан, Тәжікстан және Түрікменстан бойынша бірыңғай өлшемдер негізінде жүргізілді. Бағалау сандық рейтинг құруға емес, елдер арасындағы экономикалық қатынастардың құрылымдық ерекшеліктерін жүйелеуге бағытталды.

Нәтижелер мен талқылау. Қазіргі кезде Қазақстанның сыртқы экономикалық байланыстары Ресей және Қытаймен қалыптасқан қатынастардың, сондай-ақ Орталық Азия мемлекеттерімен ынтымақтастықтың ықпалымен дамып отыр. Халықаралық санкциялық шектеулер, сыртқы сауда бағыттарының өзгеруі және көлік инфрақұрылымын әртараптандыру қажеттілігі шарттарында Қазақстан үшін көршілес мемлекеттермен қатынастардың маңызы арта түсті. Осы орайда елдің географиялық орналасуы сыртқы нарықтарға шығудың инфрақұрылымдық шектеулерін айқындайды. Мәселен, Қазақстан бес мемлекетпен құрлықта шектеседі, ал Каспий теңізі арқылы Өзербайжан және Иран бағыттарында халықаралық тасымалдарды жүзеге асырады. Құрлықтағы мемлекеттік шекарасының жалпы ұзындығы 13 398 км құрайды. Шекаралас мемлекеттермен экономикалық байланыстардың негізгі ерекшеліктері 1-кестеде көрсетілген.

1-кесте – Қазақстанның шекаралас мемлекеттермен экономикалық және көлік-логистикалық байланыстары

Мемлекет	Шекара ұзындығы, км	Экономикалық және көлік-логистикалық маңызы
Ресей	7 548	Өнеркәсіптік байланыстар, мұнай экспорты, Еуропа және Қара теңіз бағытындағы тасымалдар
Қытай	1 783	Ірі өткізу нарығы, инвестициялар, шығыс бағытындағы халықаралық көлік дәліздері
Өзбекстан	2 351	Өңірлік сауда, өнеркәсіптік кооперация, Ауғанстан және оңтүстік нарықтар бағытындағы транзит
Қырғызстан	1 257	Шекаралық сауда, автомобиль тасымалдары, су-энергетикалық байланыстар
Түрікменстан	459	Қазақстан – Түрікменстан – Иран теміржолы, Парсы шығанағына шығатын бағыт
Барлығы	13 398	
Ескерту: [9] негізінде авторлар құрастырған		

Кестеде көрсетілгендей, Қазақстанның Ресей аумағы арқылы Қара теңіз порттарына, Қытай арқылы Шығыс Азия нарықтарына, Өзбекстан мен Түрікменстан арқылы оңтүстік бағыттарға шығу мүмкіндігі бар. Ал Каспий теңізіндегі Ақтау және Құрық порттарына келсек, ол Өзербайжан, Кавказ, Түркия және Еуропа бағытындағы тасымалдардың маңызды арнасы болып табылады.

Қазақстан мен Ресей арасындағы экономикалық ынтымақтастықтың негізін тарихи қалыптасқан өндірістік байланыстар, өзара сауда, энергетикалық инфрақұрылым және Еуразиялық экономикалық одақ шеңберіндегі ықпалдастық құрайды. Олардың экономикалары өнеркәсіптік кооперация, теміржол тасымалдары, мұнай-газ саласы және

еңбек ресурстарының қозғалысы арқылы өзара байланысқан. Еуразиялық экономикалық одақ құрылғалы бұл қатынастар институционалды түрде тұрақтала түсті. Бірақ соңғы жылдары орын алып жатқан сыртқы саяси және экономикалық шектеулер осы байланыстардың жүзеге асырылуына қосымша талаптар қояды. Мысалы, 2022 жылдан кейін Ресейге қатысты санкциялық саясаттың кеңеюі нәтижесінде Қазақстан жекелеген тауарларды экспорттау кезінде біршама қиындықтарға тап болды. Әсіресе қосарлы мақсаттағы тауарлардың қозғалысын бақылау, банктік комплаенс рәсімдері және санкциялық талаптарды сақтау мәселелері қиындау болды. Одан бөлек, Ресей кәсіпорындарының бір бөлігінің Қазақстанға қоныс аударуы іскерлік белсенділікті кеңейтуге мүмкіндік берді. Басқа жағынан, бұл еңбек нарығы, инфрақұрылым және жекелеген қызмет түрлері бойынша қосымша сұраныс тудырды. Сол себепті осы өзгерістердің экономикалық салдарлары біркелкі емес деп ой түюге болады.

Ресей Қазақстанның маңызды сауда әріптестерінің бірі. 2025 жылы екіжақты тауар айналымы 27,4 млрд. АҚШ долларын құрады. Ресейден импортталатын машиналар мен жабдықтар, өнеркәсіптік және азық-түлік тауарлары Қазақстан нарығында едәуір орын алады. Ал Қазақстан Ресейге металлургия, химия өнеркәсібі, азық-түлік және басқа да өнімдерді экспорттайды [10].

Қазақстанның Қытаймен қатынастарында сыртқы сауда, өнеркәсіптік инвестициялар, энергетика, инфрақұрылым және технологиялық жобалар маңызды орын алады. «Бір белдеу – бір жол» бастамасы аясында Қазақстан Қытайды Еуропа және Орталық Азия нарықтарымен байланыстыратын құрлықтағы көлік бағыттарының негізгі қатысушыларының біріне айналды. Мәселен, Достық және Алтынкөл теміржол өткелдері, Қорғас логистикалық торабы, Ақтау порты мен Транскаспий халықаралық көлік бағыты «Бір белдеу – бір жол» торабына енді. 2025 жылы Қазақстан мен Қытай арасындағы тауар айналымы Қазақстанның Сауда және интеграция министрлігі жариялаған мәлімет бойынша 34,2 млрд. АҚШ долларына жетті. Қытай кедендік статистикасында бұл көрсеткіш 48,7 млрд. доллар ретінде берілген. Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі Мемлекеттік кірістер комитетінің деректері бойынша екіжақты тауар айналымы 34,1 млрд. долларды құрайды. Аталған айырмашылықтар ұлттық статистикалық есепке алу ерекшеліктерімен байланысты болғандықтан, Қазақстанның басқа әріптестерімен салыстыруда қазақстандық ресми көрсеткіштер пайдаланылды [10, 11].

Қазақстанның Ресей және Қытаймен экономикалық байланыстарының сипаттамаларын салыстырайық (2-кесте).

Кестеде көрсетілгендей, Қазақстанның Ресеймен ынтымақтастықтың негізінде бұрыннан қалыптасқан өндірістік және инфрақұрылымдық байланыстар басым болса, Қытаймен қатынастарда жаңа инвестициялық жобалар мен көлік-логистикалық инфрақұрылымды дамыту бойынша байланыстары басым. Қазақстан үшін екі бағыт та маңызды.

Қытай инвестицияларының салалық құрылымында өңдеу өнеркәсібі мен энергетикаға қатысты жобалардың маңызы артуда. Атап айтқанда, Алматыдағы Astana Motors Manufacturing Kazakhstan кәсіпорнында Chery, Haval және Changan маркалы автомобильдердің өндірісі ұйымдастырылды. Мұндай жобалар Қазақстандағы өндірістік қуаттарды кеңейтуге мүмкіндік береді, алайда олардың ұзақмерзімді нәтижесі отандық құрамдастардың үлесіне, технологиялардың игерілуіне және өндірілген өнімнің сыртқы нарықтарға шығу мүмкіндіктеріне байланысты.

2-кесте – Қазақстанның Ресей және Қытаймен сауда-инвестициялық қатынастарын салыстыру (2025 жыл)

Салыстыру өлшемдері	Ресей	Қытай
Тауар айналымы, млрд. АҚШ долл.	27,4	34,2
Тікелей шетелдік инвестициялардың жылдық валдық түсімі, млрд. АҚШ долл.	2,9	2,8
Негізгі экономикалық байланыстар	Өнеркәсіп, энергетика, машина жасау, сауда	Өңдеу өнеркәсібі, энергетика, көлік, инвестициялық жобалар
Экономикалық ықпалдастықтың институционалдық негіздері	ЕАЭО, екіжақты келісімдер, ШЫҰ	Екіжақты стратегиялық әріптестік, ШЫҰ, «Орталық Азия – Қытай» форматы
Негізгі көлік бағыттары	Каспий құбыр консорциумы, теміржол және автомобиль дәліздері	Достық, Алтынкөл, Қорғас, Транскаспий бағыты
Ынтымақтастықтың ерекшелігі	Қалыптасқан өндірістік және инфрақұрылымдық өзара тәуелділік	Сауда-инвестициялық байланыстарды кеңейту және жаңа өндірістік жобалар
Негізгі тәуекелдер	Санкциялық шектеулер, төлем және тасымалдау рәсімдерінің күрделенуі	Инвестициялық жобалардың тиімділігі, технологиялық және қаржылық тәуелділік тәуекелдері
Ескерту: [10–12] мәліметтері негізінде авторлар құрастырған		

Осылайша, Ресеймен және Қытаймен экономикалық қатынастарды бағалау кезінде тауар айналымы мен инвестициялар көлемінен бөлек, олардың ұлттық өндіріс құрылымына және сыртқы экономикалық тұрақтылыққа ықпалын ескерген дұрыс. Бұл жерде Ресейге қатысты санкциялық шектеулер және Қытаймен инвестициялық ынтымақтастықтың кеңеюі туралы сөз болып отыр (3-кесте).

3-кесте – Ресейге қатысты санкциялық шектеулер мен Қытай инвестицияларының Қазақстан экономикасына ықтимал ықпалы

Экономика салалары	Ресейге қатысты санкциялық шектеулерден туындайтын тәуекелдер	Қытай инвестицияларымен байланысты мүмкіндіктер мен шектеулер
Сыртқы сауда	Жеткізілімдердің күрделенуі, жекелеген тауарларға бақылаудың күшеюі	Жаңа нарықтарға шығу, экспорттық өнімдердің түрлерін кеңейту
Қаржы	Халықаралық төлемдерге қойылатын талаптар, операциялық шығындардың артуы	Қаржыландыру көздерін кеңейту, инвестициялық тәуелділіктің қалыптасу тәуекелі
Өнеркәсіп	Импорттық жабдықтар мен құрамдастарды жеткізудегі ықтимал шектеулер	Бірлескен өндірістер құру, технологиялық жаңғырту, жергіліктендіру деңгейіне қойылатын талаптар
Энергетика	Мұнай экспорты маршруттарына тәуелділік, тасымалдау тәуекелдері	Энергетикалық инфрақұрылымды жаңғырту, жаңартылатын энергия жобалары
Көлік және логистика	Ресей аумағы арқылы өтетін маршруттардағы сыртқы шектеулер	Баламалы бағыттарды дамыту, транзиттік инфрақұрылымға инвестициялар тарту
Ескерту: авторлармен құрастырылған		

Санкциялық шектеулердің Қазақстан экономикасына ықпалын бағалау кезінде олардың сыртқы сауда операциялары мен төлем жүйелеріне әсерін жалпы макроэкономикалық өзгерістерден ажыратқан дұрыс. 2025 жылы Қазақстанның жалпы ішкі өнімі нақты мәнде 6,5%-ға өсті, ал жылдық инфляция 12,3%-ды құрады [13]. Алайда

аталған көрсеткіштер бойынша санкциялардың экономикалық өсімге немесе баға деңгейіне қосқан жеке үлесін анықтау мүмкін емес болғандықтан, санкциялық факторды бұл жұмыста сыртқы экономикалық қызметтің тұрақтылығына ықпал ететін тәуекел ретінде қарастырамыз.

2025 жылы Қазақстаннан 78,7 млн. тонна мұнай экспортталса, оның 64,8 млн. тоннасы, яғни 82%-ы Каспий құбыр консорциумы арқылы тасымалданды [14]. Бұл маршруттың тұрақты жұмыс істеуінен Қазақстанның экспорттық кірістері тәуелді болғандықтан, баламалы тасымалдау бағыттарын дамытқан жөн.

Қазақстанның халықаралық көлік жүйесіндегі орны Ресей және Қытаймен экономикалық қатынастармен ғана анықтала қоймайды. Мысалға, Транскаспий халықаралық көлік бағыты Қытайдан Қазақстан, Каспий теңізі, Әзербайжан, Грузия және Түркия арқылы Еуропа нарықтарына шығуды қамтамасыз етеді. Оған қоса, аталған бағыт Ресей аумағы арқылы өтетін дәстүрлі маршруттарға қосымша мүмкіндік қалыптастырады. Дүниежүзілік банк пен Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының зерттеулерінде бұл дәліздің дамуы үшін бірқатар ұсыныстар жасалған. Олардың қатарында жасалған инфрақұрылымды кеңейтумен қатар, мемлекетаралық үйлестіруді жетілдіру, шекаралық рәсімдерді қысқарту, тарифтік саясатты келістіру және цифрлық логистикалық жүйелерді енгізу қажеттілігі көрсетілген [7, 15].

Соңғы жылдары маршрут бойынша тасымалдардың құрылымында болған өзгерістерлі талдайық (4-кесте).

4-кесте – Транскаспий халықаралық көлік бағыты бойынша жүк тасымалдарының көрсеткіштері

Көрсеткіш	2024 жыл	2025 жыл
Жалпы жүк көлемі, млн. тонна	4,5	4,1
Контейнерлік тасымалдар, мың ЖФЭ*	56,5	77,0
Қытай – Еуропа бағытындағы контейнерлік тасымалдар, мың ЖФЭ*	35,6	40,0
Ескерту: [16] негізінде авторлармен құрастырылған; *ЖФЭ – жиырма футтық эквивалент		

Кесте мәліметтеріне сәйкес, 2025 жылы Транскаспий халықаралық көлік бағыты бойынша тасымалданған жүктің жалпы көлемі алдыңғы жылмен салыстырғанда 8,9%-ға қысқарды. Соған қарамастан контейнерлік тасымал шамамен 36%-ға артты. Бұл айырмашылық маршруттағы жүк ағындарының құрылымы өзгеріп отырғанын аңғартады. Алайда контейнерлік тасымалдың өсуі көлік дәлізінің өткізу мүмкіндіктеріне қатысты шектеулер жойылды дегенді білдірмейді. Каспий порттарының қуаты, теңіз кемелерінің жеткіліктілігі, вагон айналымы мен шекаралық рәсімдердің ұзақтығы тасымалдың тұрақтылығына әлі де ықпал етеді.

Көлік инфрақұрылымын кеңейту бағытында бірқатар жобалар іске асырылуда. Мәселен, 2025 жылғы маусымда Ақтау портындағы контейнерлік хабтың алғашқы іске қосу кешені пайдалануға берілді. Достық – Мойынты теміржол учаскесін дамыту, Құрық портының мүмкіндіктерін кеңейту және халықаралық тасымалдарға қызмет көрсететін логистикалық орталықтар құру жұмыстары да жалғасуда. Аталған жобалар Қазақстан аумағы арқылы өтетін жүк ағынын ұлғайтуға жағдай жасайды.

Транскаспий бағытымен қатар Қазақстанның оңтүстік нарықтарға шығуын қамтамасыз ететін теміржол желілерінің де стратегиялық маңызы бар. Соның бірі – халықаралық «Солтүстік – Оңтүстік» дәлізінің шығыс тармағына кіретін Қазақстан – Түрікменстан – Иран теміржолы. Ол Парсы шығанағы мен Оңтүстік Азия елдеріне жүк жеткізудің қосымша жолын қалыптастырады. Өзбекстан аумағы арқылы өтетін теміржол

және автомобиль қатынастары Тәжікстанмен сауда жүргізуде, сондай-ақ Ауғанстан бағытындағы тасымалдарды ұйымдастыруда маңызды қызмет атқарады. Сондықтан көлік желілерінің дамуын Қазақстанның сыртқы сауда географиясының кеңеюімен ғана байланыстыру жеткіліксіз. Олардың өңір ішіндегі тауар қозғалысын қамтамасыз етудегі орны да ескерілуге тиіс.

Қазақстанның Өзбекстан, Қырғызстан, Тәжікстан және Түрікменстанмен шаруашылық қатынастарының сипаты бірдей емес. Бұған кеңестік кезеңнен сақталған өндірістік байланыстар, ұлттық экономикалардың мамандануы, көлік жолдарының орналасуы және шекаралас аумақтардың ерекшеліктері әсер етеді. Кейінгі жылдары мемлекетаралық диалогтың жандануы бұрыннан қалыптасқан қатынастарды жаңа бірлескен жобалармен толықтыруға негіз қалады.

Өңірлік ынтымақтастықтағы институционалдық өзгерістер 2018 жылдан бері өткізіліп келе жатқан Орталық Азия мемлекеттері басшыларының консультативтік кездесулерінен байқалады. Бұл форматта елдер ортақ мәселелерді тұрақты талқылауға көшті. 2024 жылы қабылданған «Орталық Азия – 2040» өңірлік ынтымақтастықты дамыту тұжырымдамасында сауда мен инвестициялық қатынастарды кеңейту, өнеркәсіптік кооперация, көлік инфрақұрылымы және су-энергетикалық ресурстарды пайдалану мәселелері қамтылған [17]. Аталған құжат өңір елдерінің экономикалық мүдделері толық сәйкес келмейтін жағдайда да өзара келісілген шешімдер қабылдаудың маңызын көрсетеді. Институционалдық байланыстардың нығаюы екіжақты сауданың барлық бағытта бірдей дамуына алып келген жоқ. Қазақстанның Орталық Азия мемлекеттерімен тауар айналымы көлемі бойынша елеулі айырмашылықтар сақталуда (5-кесте).

5-кесте – Қазақстанның Орталық Азия мемлекеттерімен тауар айналымының салыстырмалы көрсеткіштері

Мемлекет	2024 жыл, млрд. АҚШ долл.	2025 жыл, млрд. АҚШ долл.
Өзбекстан	4,1	4,8
Қырғызстан	1,7	2,2
Тәжікстан	1,2	1,2
Түрікменстан	0,6	0,5
Ескерту: [18–20] негізінде құрастырылған		

5-кесте деректеріне сүйенетін болсақ, Қазақстанның Қырғызстанмен тауар айналымы өссе, ал Тәжікстанмен сауда көлемінде елеулі өзгеріс байқалмайды. Түрікменстанмен бұл көрсеткіш салыстырмалы түрде төмен. Дегенмен өзара сауданың көлемі мемлекетаралық экономикалық қатынастардың ауқымын толық сипаттай алмайды. Мәселен, Түрікменстанның Қазақстан үшін транзиттік маңызы екіжақты тауар айналымындағы үлесінен әлдеқайда жоғары. Қазақстанның Орталық Азиядағы ең ірі сауда әріптесі Өзбекстан болып табылады. Екі елдің өндірістік әлеуеті мен тұтыну нарықтары өнеркәсіптік кооперацияны кеңейтуге негіз болады. 2022 жылғы 22 желтоқсанда қол қойылған одақтастық қатынастар туралы шарттың 2024 жылғы 30 мамырда күшіне енуі мемлекетаралық байланыстарды жаңа құқықтық деңгейге көтерді.

Қазақстан Өзбекстанға ауыл шаруашылығы, металлургия, мұнай-химия және өзге де өнеркәсіп өнімдерін жеткізеді. Өзбекстаннан негізінен тұтыну тауарлары, тоқыма және ауыл шаруашылығы өнімдері әкелінеді. Сауданың қалыптасқан құрылымы бірлескен өндірістерді дамытуға және дайын өнім үлесін ұлғайтуға негіз бола алады. Бұл тұрғыда «Атамекен» және «Гүлістан» шекаралық өткізу бекеттері маңында «Орталық Азия» халықаралық өнеркәсіптік кооперация орталығын құру жобасының мәні зор. Өндірістік алаңдар мен логистикалық қызметтерді бір аумақта шоғырландыру кәсіпорындар

арасындағы шаруашылық байланыстарды жеңілдетуге тиіс. Екіжақты тауар айналымын 2030 жылға қарай 10 млрд. АҚШ долларына жеткізу міндеті де қойылған. Алайда бұл әзірге қол жеткізілген көрсеткіш емес, алдағы кезеңге белгіленген мақсат.

Қазақстан мен Өзбекстанның экономикалық мүдделері Сырдария алабындағы су ресурстарын пайдалану барысында тоғысады. Өзен суының маусымдық бөлінісі суармалы егіншілікке және энергетика саласына тікелей әсер етеді. Сондықтан су шаруашылығындағы шешімдер екіжақты келіссөздер мен тұрақты үйлестіруді қажет етеді. Ресурстың шектеулілігі мемлекетаралық қатынастарды күрделендіргенімен, қалыптасқан келіссөз тетіктері ортақ шешім іздеуге негіз береді.

Қырғызстанмен экономикалық қатынастардың ерекшелігі тарихи қалыптасқан шаруашылық байланыстармен және екі мемлекеттің Еуразиялық экономикалық одаққа мүшелігімен байланысты. Қазақстан Қырғызстанның негізгі сауда және инвестициялық әріптестерінің қатарында. Өзара тауар жеткізілімдерінде азық-түлік, өнеркәсіп және тұтыну өнімдері елеулі орын алады. Көлік қызметтері де екі ел арасындағы экономикалық қатынастардың құрамдас бөлігіне айналған.

2024 жылғы сәуірде одақтастық қатынастарды тереңдету және кеңейту туралы шартқа қол қойылды. Ал экономикалық ықпалдастықтың күнделікті тәжірибесінде шекаралық инфрақұрылымның жай-күйі шешуші мәселелердің бірі болып отыр. «Қарасу – Ақ-Тілек» өткізу бекеттері ауданында индустриялық сауда-логистикалық кешен құру жөніндегі мемлекетаралық келісім осы міндетті шешуге бағытталған. Жобада өндірістік және қойма алаңдарын ұйымдастыру, тауар қозғалысын жеңілдету және кәсіпорындардың бірлескен қызметіне жағдай жасау көзделеді.

Екі елдің өзара тәуелділігі су-энергетика саласында айқын байқалады. Қырғызстандағы Токтоғұл су қоймасының жұмыс тәртібі Қазақстанның оңтүстік өңірлерін суармалы сумен қамтамасыз етуге әсер етеді. Ал Қазақстан мен Өзбекстаннан Қырғызстанға электр энергиясын жеткізу су қорын жинақтау және маусымдық пайдалану режимін реттеумен байланысты. 2025 жылғы қыркүйекте үш мемлекет осы саладағы теңгерімді қамтамасыз ету жөнінде келісімдерге қол жеткізді. Мұндай тәжірибе су ресурстарын бөлу мәселесінің шаруашылық мүдделерді үйлестіру арқылы шешілуі мүмкін екенін көрсетеді. Айта кету керек, Қазақстанның Қырғызстанмен сауданың дамуын тежейтін мәселелер бар. Олар – шекарадан өткізу рәсімдері, өткізу бекеттерінің мүмкіндігі және бейресми сауда операциялары. Бұл кедергілерді азайтатын болсақ ЕАЭО аясындағы ортақ нарықтың артықшылықтарын толығырақ пайдалануға ықпал етер еді [19].

Қазақстанның Тәжікстанмен сауда қатынастарында азық-түлік пен ауыл шаруашылығы өнімдерінің үлесі айтарлықтай. Қазақстан бұл елге астық, ұн, өсімдік майы және өнеркәсіп тауарларын экспорттайды. Тәжікстаннан түсті металл кендері мен концентраттары, жеміс-жидек және басқа да ауыл шаруашылығы өнімдері жеткізіледі. 2024 жылғы 22 тамызда қол қойылған одақтастық қатынастар туралы шарт екіжақты әріптестіктің саяси-құқықтық негізін кеңейтті. Қазақстан мен Тәжікстанның ортақ шекарасы жоқ. Осы географиялық ерекшелік тауар тасымалын ұйымдастыруға және оның құнына әсер етеді. Жүк ағынының едәуір бөлігі Өзбекстан аумағы арқылы өтетіндіктен, транзиттік рәсімдер мен көлік инфрақұрылымының жағдайы екі ел арасындағы сауданың тиімділігі үшін ерекше мәнге ие. Одан басқа, Тәжікстанның су-энергетикалық ресурстары бірлескен жобаларды қарастыруға негіз береді. Мұндай бастамалар қаржыландыру шарттары, экономикалық тиімділігі және өңірлік су теңгеріміне ықпалы тұрғысынан бағалануы қажет.

Түрікменстанмен экономикалық әріптестікте көлік-транзит саласы басым орын алады. Бұған елдің географиялық орналасуы мен оңтүстік бағыттағы халықаралық

теміржол желілеріне шығу мүмкіндігі әсер етеді. Қазақстан – Түрікменстан – Иран теміржолы халықаралық «Солтүстік – Оңтүстік» дәлізінің шығыс тармағын құрайды. Аталған бағыт Қазақстаннан Парсы шығанағы елдеріне, Үндістанға және өзге де оңтүстік нарықтарға жүк жеткізуге жол ашады. Қытай – Қазақстан – Түрікменстан – Иран маршруты да халықаралық транзитті дамыту тұрғысынан назар аударуға тұрарлық. 2025 жылы Қазақстан мен Түрікменстан арасындағы теміржол тасымалы 1,9 млн. тоннаға жетті. Бұл көрсеткіш екі елдің экономикалық қатынастарын тек өзара тауар саудасымен бағалау жеткіліксіз екенін көрсетеді. Тасымал көлемін одан әрі өсіру үшін теміржол инфрақұрылымының өткізу қабілетін арттырумен қатар, тарифтерді келісу және шекаралық рәсімдерді жеңілдету қажет. Қазіргі уақытта ауыл шаруашылығы, металлургия, машина жасау, химия өнеркәсібі және құрылыс материалдары салаларында өзара жеткізілімдерді ұлғайту мәселелері қарастырылуда. 2026 жылы Қазақстан Түрікменстанға экспорттауға болатын 178 шикізаттық емес тауар позициясын ұсынды. Ұсыныстың іс жүзіндегі нәтижесі нақты жеткізілімдер мен кәсіпорындар арасындағы шарттардың орындалуына байланысты болады [20]. Түрікменстанның бейтараптыққа негізделген сыртқы саясаты мен ұлттық нарықты мемлекеттік реттеу ерекшеліктері экономикалық әріптестіктің шарттарына әсер етеді. Осы жағдайларды ескергенде, Қазақстан үшін көлік қатынастарын, сауда инфрақұрылымын және нақты өндірістік жобаларды дамытуға басымдық беру неғұрлым орынды.

Қазақстанның Орталық Азия мемлекеттерімен экономикалық қатынастарының салыстырмалы сипаттамасы 6-кестеде келтірілген.

6-кесте – Қазақстанның Орталық Азия мемлекеттерімен экономикалық ынтымақтастығын бағалау матрицасы

Бағалау өлшемдері	Өзбекстан	Қырғызстан	Тәжікстан	Түрікменстан
Сауда-экономикалық байланыстар	Өнеркәсіптік кооперация, ауыл шаруашылығы, өзара сауда нарығының ауқымдылығы	Шекаралық сауда, тұтыну және өнеркәсіп тауарлары	Астық, ұн, азық-түлік және өнеркәсіп өнімдері	Ауыл шаруашылығы, металлургия және өнеркәсіп тауарлары
Инвестициялық ынтымақтастық	Бірлескен өндірістер, өнеркәсіптік кооперация орталығы	Сауда-логистикалық кешендер, қаржы және өндірістік жобалар	Агроөнеркәсіптік және энергетикалық жобаларды дамыту мүмкіндіктері	Көлік инфрақұрылымы, сауда-логистикалық бастамалар
Көлік-логистикалық байланыстар	Оңтүстік бағыттағы теміржол және автомобиль тасымалдары	Шекаралық өткізу бекеттері, автомобиль тасымалдары	Өзбекстан аумағы арқылы транзит	Қазақстан – Түрікменстан – Иран теміржолы
Негізгі шектеулер	Су ресурстарын пайдалану, шекаралық инфрақұрылым	Шекаралық рәсімдер, су-энергетикалық теңгерім	Ортақ шекараның болмауы, транзиттік тәуелділік	Сауда көлемінің шектеулілігі, транзиттік және нарықтық реттеу ерекшеліктері
Ынтымақтастық перспективалары	Сауда-өнеркәсіптік кооперацияны кеңейту	Сауда-транзиттік және су-энергетикалық байланыстарды жетілдіру	Азық-түлік және энергетикалық ынтымақтастық	Көлік-логистикалық әріптестікті дамыту
Ескерту: авторлармен құрастырылған				

6-кестедегі салыстыру өңірлік экономикалық қатынастарды тек тауар айналымының көлемімен бағалаудың жеткіліксіз екенін көрсетті. Сауда көрсеткіштері мемлекеттердің өзара байланысының ауқымын сипаттағанымен, олардың өндірістік, ресурстық және транзиттік тәуелділігін толық ашпайды. Кейбір бағыттарда экономикалық мүдде тікелей тауар жеткізілімдерінен гөрі үшінші елдердің нарықтарына шығу, инфрақұрылымды бірлесіп пайдалану немесе маусымдық ресурстық теңгерімді сақтау қажеттілігімен анықталады. Осы себепті ұсынылған салыстырмалы матрица елдерді экономикалық маңыздылығы бойынша дәрежелеуге емес, ынтымақтастықтың қалыптасқан сипатын және оны дамытуға әсер ететін жағдайларды анықтауға арналған.

Талдау барысында тағы бір мәселе айқындалды. Жекелеген мемлекет үшін тиімді шешім көршілес елдердің көлік, тарифтік немесе ресурстық саясатымен үйлеспеген жағдайда күткен нәтижесін бермеуі мүмкін. Мәселен, жаңа инфрақұрылымның салынуы шекаралық рәсімдердің жеңілдеуіне немесе тасымал шығындарының төмендеуіне өздігінен кепілдік бермейді. Демек, өңірлік кооперациядағы негізгі қиындықтардың бірі қаржы мен өндірістік мүмкіндіктердің шектеулілігінде ғана емес, ұлттық деңгейде қабылданатын экономикалық шешімдерді өзара сәйкестендіруде жатыр. Бұл мәселе мемлекетаралық келісімдердің орындалу тәжірибесін олардың ресми мазмұнынан бөлек қарастыруды қажет етеді.

Осы тұрғыдан «Орталық Азия 2.0» ұғымының талдамалық мәні айқындала түседі. Оны қалыптасып болған экономикалық интеграцияның атауы ретінде қабылдау ертерек. Қазіргі кезеңге тән ерекшелік – мемлекеттердің ұлттық экономикалық дербестігін сақтай отырып, бұрын екіжақты сипатта шешіліп келген мәселелерді өңірлік деңгейде үйлестіруге ұмтылуы. Алайда мұндай өзгерістің нақты нәтижесі саяси кездесулер мен қабылданған құжаттардың санынан емес, бірлескен жобалардың іске асуынан, өндірістік байланыстардың орнықтылығынан және трансшекаралық экономикалық шығындардың азаюынан көрінуі тиіс. Сондықтан өңірлік ынтымақтастықтың алдағы дамуын бағалауда институционалдық бастамалардың тәжірибелік тиімділігіне басым назар аудару қажет.

Қорытынды. Қазіргі геэкономикалық өзгерістер Қазақстанның сыртқы экономикалық байланыстарын жаңа жағдайларға бейімдеуді талап етеді. Зерттеу барысында Ресеймен қалыптасқан өндірістік және инфрақұрылымдық қатынастардың маңызы сақталып отырғаны, Қытаймен сауда-инвестициялық ынтымақтастықтың кеңейгені және Орталық Азия мемлекеттерімен шаруашылық байланыстарды тереңдетуге мүмкіндіктер бар екені анықталды. Мұндай жағдайда сыртқы экономикалық тәуекелдерді азайту дәстүрлі әріптестермен қатынастарды шектеуді емес, сауда бағыттарын әртараптандыруды, ұлттық өндірістің мүмкіндіктерін кеңейтуді және жаңа нарықтарға шығу жолдарын дамытуды көздейді.

Қазақстанның Орталық Азия елдерімен экономикалық қатынастары ортақ өңірлік мүдделерге негізделгенімен, олардың мазмұны мен даму мүмкіндіктері әртүрлі. Өзбекстанмен сауда және өнеркәсіптік кооперация кеңірек дамыған. Қырғызстанмен қатынастарда шекаралық сауда мен су-энергетикалық өзара тәуелділік ерекше орын алады. Тәжікстанмен ынтымақтастықтың негізін азық-түлік жеткізілімдері құраса, энергетика саласында қосымша мүмкіндіктер бар. Ал Түрікменстан Қазақстан үшін, ең алдымен, оңтүстік бағыттағы халықаралық көлік қатынастары тұрғысынан маңызды. Осы айырмашылықтарды ескеру әр мемлекетпен экономикалық әріптестіктің нақты басымдықтарын белгілеуге мүмкіндік береді.

«Орталық Азия 2.0» жағдайында өңірлік ынтымақтастықтың келешегі мемлекетаралық келісімдердің іс жүзінде орындалуына байланысты. Консультативтік кездесулер мен қабылданған бағдарламалық құжаттар қажетті саяси негіз

қалыптастырғанымен, экономикалық нәтижеге қол жеткізу үшін нақты шаруашылық міндеттерді шешу қажет. Бұған бірлескен өндірістерді дамыту, саудадағы әкімшілік кедергілерді қысқарту, көлік дәліздерінің жұмысын үйлестіру және су-энергетикалық ресурстарды пайдалануда өзара келісілген шешімдер қабылдау жатады. Аталған бағыттарда тұрақты ілгерілеу Қазақстанның сыртқы экономикалық өзгерістерге бейімделу қабілетін арттырып, Орталық Азия елдерінің өзара байланыстарын нығайтуға негіз бола алады.

Қаржыландыру туралы ақпарат. Мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің BR31714763 «Қазақстан және Шығыс әлемінің өзгермелі контурлары: тарихи сын-қатерлер мен болашағы» атты ғылыми бағдарламасы шеңберінде қаржылық қолдау арқылы дайындалды.

Әдебиеттер тізімі

1. Costa Buranelli F. The consultative meetings of heads of state of Central Asia: local norms, institutions, and the fundamentals of regional order // *International Affairs*. – 2026. – Vol. 102, № 1. – P. 121–145. – DOI:10.1093/ia/iiaf225
2. Pomfret R. *The Central Asian Economies in the Twenty-First Century: Paving a New Silk Road*. – Princeton : Princeton University Press, 2019. – 328 p.
3. Cieślak A., Gurshev O. Trade policies in Central Asia after EAEU enlargement and after Russian WTO accession: regionalism and integration into the world economy revisited // *Eurasian Geography and Economics*. – 2024. – Vol. 65, № 5. – P. 656–678. – DOI:10.1080/15387216.2022.2162098
4. Додонов В. Двустороннее экономическое сотрудничество Казахстана и стран Центральной Азии // *Россия и новые государства Евразии*. – 2023. – № 2 (59). – С. 140–159. – DOI:10.20542/2073-4786-2023-2-140-159
5. Притчин С. А. Центральная азиатская интеграция: ограничители и перспективы // *Мировая экономика и международные отношения*. – 2025. – Т. 69, № 3. – С. 63–73. – DOI:10.20542/0131-2227-2025-69-3-63-73
6. International Monetary Fund. *Goeconomic Fragmentation and Foreign Direct Investment // World Economic Outlook: A Rocky Recovery*. – Washington, DC : International Monetary Fund, 2023. – Ch. 4. – DOI: 10.5089/9798400224119.081.CH004
7. World Bank. *The Middle Trade and Transport Corridor: Policies and Investments to Triple Freight Volumes and Halve Travel Time by 2030* [Электрондық ресурс]. – Washington, DC : World Bank, 2023. – URL: <https://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/middle-trade-and-transport-corridor> (accessed: 25.10.2026).
8. Duisen G. M., Aitzhanova D. A., Zhuzbayeva U. D. Problems of Integration and Cooperation of Central Asian Countries in Time of Geopolitical Uncertainty // *Journal of Oriental Studies*. – 2024. – Vol. 111, № 4. – P. 64–70. – DOI:10.26577/JOS.2024.v111.i4.06
9. Демаркация государственной границы Республики Казахстан [Электрондық ресурс] // Қазақстан Республикасы Жасанды интеллект және цифрлық даму министрлігі. – URL: <https://www.gov.kz/org/maidd/activities/1357> (қаралған күні: 25.10.2026).
10. Қазақстан Республикасы Сауда және интеграция министрлігі. Товарооборот Казахстана со странами ШОС достиг 72,6 млрд. долларов [Электрондық ресурс]. – 2026. – URL: <https://www.gov.kz/org/mti/press/news/details/1284124> (қаралған күні: 25.10.2026).
11. Қазақстан Республикасының Қытай Халық Республикасындағы Елшілігі. Расширение торгово-экономических связей и укрепление стратегического партнерства Казахстана и Китая обсуждены в Пекине [Электрондық ресурс]. – 2026. – 13 наурыз. – URL: <https://www.gov.kz/org/mfa-beijing/press/news/details/1181050> (қаралған күні: 25.10.2026).
12. Қазақстан Республикасының Үкіметі. Президент тапсырмаларын жүзеге асыру: ЖІӨ өсімі, жеке инвестициялар ағыны және отандық тауар өндірушілерді қолдау [Электрондық ресурс]. – 2026. – 15 шілде. – URL: <https://primeminister.kz/news/reviews/prezident-tapsyrmalaryn-zhuzege-asyru-zhio-osimi-zheke-investiciyalar-agyny-zhane-otandyk-tauar-ondirushilerdi-koldau-31654> (қаралған күні: 25.10.2026).
13. Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросы. Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық дамуы (2025 жылғы қаңтар-желтоқсан) [Электрондық ресурс] : статистикалық жинақ. – Астана, 2026. – URL: <https://stat.gov.kz/publication/collections/> (қаралған күні: 25.10.2026).

14. Қазақстан Республикасы Энергетика министрлігі. Энергетика министрі Е. Аққенжетовтың кеңейтілген алқа отырысында «2025 жылдың қорытындылары және 2026 жылға арналған міндеттер туралы» баяндамасы [Электрондық ресурс]. – 2026. – URL: <https://www.gov.kz/org/energo/press/speeches/details/1329?lang=kk> (қаралған күні: 25.10.2026).

15. OECD. Повышение конкурентоспособности Транскаспийского международного транспортного маршрута в Центральной Азии [Электронный ресурс]. – Париж: OECD Publishing, 2025. – <https://doi.org/10.1787/16b38a02-ru>

16. Қазақстан Республикасы Сыртқы істер министрлігі. Сотрудничество Республики Казахстан и Азербайджана [Электрондық ресурс]. – 2026. – URL: <https://www.gov.kz/org/mfa/press/article/details/233692> (қаралған күні: 25.10.2026).

17. «Орталық Азия – 2040» аймақтық кооперацияны дамыту тұжырымдамасы: Орталық Азия мемлекеттері басшыларының VI Консультативтік кездесуінде қабылданған, 2024 жылғы 9 тамыз [Электрондық ресурс]. – URL: https://prg.kz/Document/?doc_id=33160965 (қаралған күні: 25.10.2026).

18. Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросы. Елдер бойынша Қазақстан Республикасының сыртқы саудасының негізгі көрсеткіштері (2024 және 2025 жылдар): статистикалық электрондық кестелер. [Электрондық ресурс]. – Астана, 2025–2026. – URL: <https://stat.gov.kz/industries/economy/foreign-market/spreadsheets/?name=18804> (қаралған күні: 25.10.2026).

19. Қазақстан Республикасы Сыртқы істер министрлігі. Қазақстан Республикасы мен Қырғыз Республикасы арасындағы қатынастар [Электрондық ресурс]. – 2026. – 13 мамыр. – URL: <https://www.gov.kz/org/mfa/press/article/2?lang=kk> (қаралған күні: 25.10.2026).

20. Қазақстан Республикасы Сауда және интеграция министрлігі. Казахстан предложил Туркменистану 178 экспортных товарных позиций на сумму свыше 200 млн. долларов США [Электрондық ресурс]. – 2026. – URL: <https://www.gov.kz/org/mti/press/news/details/1249615?lang=ru> (қаралған күні: 25.10.2026).

References

- Costa Buranelli F. The consultative meetings of heads of state of Central Asia: local norms, institutions, and the fundamentals of regional order. *International Affairs*, 2026, 102(1), pp. 121–145. DOI:10.1093/ia/iaaf225.
- Pomfret R. The Central Asian Economies in the Twenty-First Century: Paving a New Silk Road. Princeton: Princeton University Press, 2019, 328 p.
- Cieřlik A., Gurshev O. Trade policies in Central Asia after EAEU enlargement and after Russian WTO accession: regionalism and integration into the world economy revisited. *Eurasian Geography and Economics*, 2024, 65(5), pp. 656–678. DOI:10.1080/15387216.2022.2162098.
- Dodonov V. Dvustoronnee ekonomicheskoe sotrudnichestvo Kazakhstana i stran Tsentralnoi Azii [Bilateral economic cooperation between Kazakhstan and Central Asian countries]. *Rossiya i novye gosudarstva Evrazii*, 2023, 2(59), pp. 140–159. DOI:10.20542/2073-4786-2023-2-140-159 (In Russian).
- Pritchins S. A. Tsentralnoaziatskaya integratsiya: ogranichiteli i perspektivy [Central Asian integration: constraints and prospects]. *Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniya*, 2025, 69(3), pp. 63–73. DOI:10.20542/0131-2227-2025-69-3-63-73 (In Russian).
- International Monetary Fund. Geoeconomic Fragmentation and Foreign Direct Investment. In *World Economic Outlook: A Rocky Recovery*. Washington, DC: *International Monetary Fund*, 2023, Chapter 4. DOI:10.5089/9798400224119.081.CH004.
- World Bank. The Middle Trade and Transport Corridor: Policies and Investments to Triple Freight Volumes and Halve Travel Time by 2030. Washington, DC: *World Bank*, 2023. URL: <https://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/middle-trade-and-transport-corridor> (accessed: 25.10.2026).
- Duisen G. M., Aitzhanova D. A., Zhuzbayeva U. D. Problems of Integration and Cooperation of Central Asian Countries in Time of Geopolitical Uncertainty. *Journal of Oriental Studies*, 2024, 111(4), pp. 64–70. DOI:10.26577/JOS.2024.v111.i4.06.
- Demarkacija gosudarstvennoj granicy Respubliki Kazahstan [Demarcation of the State Border of the Republic of Kazakhstan]. *Kazakhstan Respublikasy Zhasandy intellekt zhəne cifrlyk damu ministrliğı*. URL: <https://www.gov.kz/org/maidd/activities/1357> (accessed: 25.10.2026) (In Russian).
- Kazakhstan Respublikasy Sauda zhəne integratsiya ministrliğı. Tovaroborot Kazakhstana so stranami ShOS dostig 72,6 mlrd. dollarov [Kazakhstan's trade turnover with SCO countries reached USD 72.6 billion]. 2026. URL: <https://www.gov.kz/org/mti/press/news/details/1284124> (accessed: 25.10.2026) (In Russian).
- Kazakhstan Respublikasynyñ Kytaj Halyq Respublikasyndary Elshiligi. Rasshirenie torgovo-jekonomicheskikh svjazej i ukreplenie strategicheskogo partnerstva Kazakhstana i Kitaja obsuzhdeny v Pekine

[Expansion of trade and economic ties and strengthening of the strategic partnership between Kazakhstan and China discussed in Beijing]. 2026. URL: <https://www.gov.kz/org/mfa-beijing/press/news/details/1181050> (accessed: 25.10.2026) (In Russian).

12. Қазақстан Республикасының Үкіметі. Президент тапсырмаларын зhyzege asyru: ZhIO осими, zheke investicijalar aryny zhәne otandyk tauar өndirushilerdi қoldau [Implementation of the President's instructions: GDP growth, private investment inflows and support for domestic producers]. 2026. URL: <https://primeminister.kz/news/reviews/prezident-tapsyrmalaryn-zhuzege-asyru-zhio-osimi-zheke-investiciyalar-agyny-zhane-otandyk-tauar-ondirushilerdi-koldau-31654> (accessed: 25.10.2026) (In Kazakh).

13. Қазақстан Республикасы Стратегиялық zhosparlau zhәne reformalar agenttiginin Ұlttyk statistika bjurosy. Қазақстан Республикасының әлеуметтік-jeconomikalyk damuy (2025 zhylyy қаңтар-zheltoқсан) [Socio-economic development of the Republic of Kazakhstan, January–December 2025]. Statistical collection. Astana. 2026. URL: <https://stat.gov.kz/publication/collections/> (accessed: 25.10.2026) (In Kazakh).

14. Қазақстан Республикасы Jenergetika ministrligi. Jenergetika ministri E. Aқkenzhenovtyн кеңейtilgen ақа отырысында «2025 zhyldyң korytyndylary zhәne 2026 zhylya arnalan mindetter turaly» bajandamasy [Report of the Minister of Energy E. Akkenzhenov at the extended board meeting on the results of 2025 and objectives for 2026]. 2026. URL: <https://www.gov.kz/org/energo/press/speeches/details/1329?lang=kk> (accessed: 25.10.2026). (In Kazakh).

15. 15 OECD. Povyshenie konkurentosposobnosti Transkaspiskogo mezhdunarodnogo transportnogo marshruta v Central'noj Azii [Enhancing the Competitiveness of the Trans-Caspian International Transport Route in Central Asia]. Parizh: *OECD Publishing*, 2025. DOI: 10.1787/16b38a02-ru (In Russian).

16. Қазақстан Республикасы Сыртқы ister ministrligi. Sotrudnichestvo Respubliki Kazahstan i Azerbajdzhana [Cooperation between the Republic of Kazakhstan and Azerbaijan]. 2026. URL: <https://www.gov.kz/org/mfa/press/article/details/233692> (accessed: 25.10.2026) (In Russian).

17. «Ortalyk Azija – 2040» аймақтык kooperacijany damytu tyzhyrymdamasy: Ortalyk Azija memleketteri basshylarynyң VI Konsul'tativtik kezdesuinde қабылданған, 2024 zhylyy 9 тамыз [Adopted at the Sixth Consultative Meeting of the Heads of State of Central Asia, August 9, 2024]. URL: https://prg.kz/Document/?doc_id=33160965 (accessed: 25.10.2026) (In Kazakh).

18. Қазақстан Республикасы Стратегиялық zhosparlau zhәne reformalar agenttiginin Ұlttyk statistika bjurosy. Elder bojynsha Қазақстан Республикасының сыртқы saudasynyң negizgi көсетkishteri (2024 zhәne 2025 zhyldar): statistikalyk jelektrondyк kesteler [Main indicators of the foreign trade of the Republic of Kazakhstan by country, 2024 and 2025]. Astana, 2025–2026. URL: <https://stat.gov.kz/industries/economy/foreign-market/spreadsheets/?name=18804> (accessed: 25.10.2026) (In Kazakh).

19. Қазақстан Республикасы Сыртқы ister ministrligi. Қазақстан Республикасы мен Kyrgyz Respublikasy arasyndary katynastar [Relations between the Republic of Kazakhstan and the Kyrgyz Republic]. 2026. URL: <https://www.gov.kz/org/mfa/press/article/2?lang=kk> (accessed: 25.10.2026) (In Kazakh).

20. Қазақстан Республикасы Sauda zhәne integraciya ministrligi. Kazahstan predlozhit Turkmenistanu 178 jeksportnyh tovarnyh pozicij na summu svyshe 200 mln. dollarov SShA [Kazakhstan offered Turkmenistan 178 export product categories worth over USD 200 million]. 2026. URL: <https://www.gov.kz/org/mti/press/news/details/1249615?lang=ru> (accessed: 25.10.2026). (In Russian).

CENTRAL ASIA 2.0: AMIDST A GLOBAL GEOPOLITICAL SHIFT

D.A. Aitzhanova¹, G.M. Duisen¹, G.Zh. Seitkhamzina², G.B. Moldabekova^{3*}

¹R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies of the Science Committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan, Almaty, Kazakhstan

²Almaty Humanitarian and Economic University, Almaty, Kazakhstan

³Secondary School No. 50, Aktobe, Kazakhstan

Summary. The article examines the development of Kazakhstan's external economic relations and cooperation among Central Asian countries amid global geoeconomic changes. The study aims to assess the impact of contemporary geopolitical changes on Kazakhstan's trade and economic relations and to identify priority areas for developing economic cooperation with Central Asian countries. The research draws on official statistical data for 2024–2025, interstate agreements, and analytical reports published by international organizations. Comparative, descriptive statistical, and documentary analysis methods were employed. The findings indicate that Kazakhstan's economic relations with Russia are characterized by established industrial and infrastructural interdependence, whereas trade, investment, and transit projects play a significant role in its cooperation with

China. The study assesses potential risks associated with sanctions-related restrictions and opportunities for diversifying external economic relations. A comparative analysis of Kazakhstan's relations with Central Asian countries identifies the distinctive features of trade and industrial cooperation with Uzbekistan, cross-border trade and water-energy relations with Kyrgyzstan, food and energy cooperation with Tajikistan, and transport and logistics partnerships with Turkmenistan. An analytical comparison matrix based on five criteria was used to systematize these differences. The findings substantiate the need for a differentiated approach to regional cooperation that takes into account the economic potential and mutual interests of the countries concerned.

Keywords: Kazakhstan, Central Asia 2.0, geoeconomic changes, foreign trade, investment, regional cooperation, transport and logistics.

ЦЕНТРАЛЬНАЯ АЗИЯ 2.0: В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНОГО ГЕОПОЛИТИЧЕСКОГО ПОВОРОТА

Д.А. Айтжанова¹, Г.М. Дүйсен¹, Г.Ж. Сейтхамзина², Г.Б. Молдабекова^{3}*

¹Институт востоковедения им. Р.Б. Сулейменова Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан, Алматы, Казахстан

²Алматинский гуманитарно-экономический университет, Алматы, Казахстан

³Средняя школа № 50, Актөбе, Казахстан

Резюме. Статья посвящена исследованию особенностей развития внешнеэкономических связей Казахстана и сотрудничества государств Центральной Азии в условиях глобальных геоэкономических изменений. Цель исследования заключается в оценке влияния современных геополитических изменений на торгово-экономические отношения Казахстана и определении приоритетных направлений развития экономического сотрудничества со странами Центральной Азии. Информационную основу исследования составили официальные статистические данные за 2024–2025 годы, межгосударственные соглашения и аналитические материалы международных организаций. В работе применены методы сравнительного, описательно-статистического и документального анализа. В результате исследования установлено, что экономические отношения Казахстана с Россией характеризуются сложившейся производственной и инфраструктурной взаимозависимостью, тогда как в сотрудничестве с Китаем существенную роль играют торговля, инвестиции и транзитные проекты. Оценены потенциальные риски санкционных ограничений и возможности диверсификации внешнеэкономических связей. Сравнительный анализ отношений Казахстана с государствами Центральной Азии позволил выявить особенности торгово-промышленной кооперации с Узбекистаном, приграничной торговли и водно-энергетических связей с Кыргызстаном, продовольственного и энергетического сотрудничества с Таджикистаном, транспортно-логистического партнёрства с Туркменистаном. Для систематизации выявленных различий использована авторская сравнительная матрица, сформированная на основе пяти критериев. Полученные результаты обосновывают необходимость дифференцированного подхода к развитию регионального сотрудничества с учётом экономического потенциала и взаимных интересов государств.

Ключевые слова: Казахстан, Центральная Азия 2.0, геоэкономические изменения, внешняя торговля, инвестиции, региональная кооперация, транспорт и логистика.

Авторлар туралы ақпарат:

Айтжанова Дина Альбиевна – экономика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің Р. Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институты, Алматы, Қазақстан, e-mail: dina.aitzh@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5373-1075.

Дүйсен Ғалымжан Мұстахимұлы – экономика ғылымдарының докторы, қауымдастырылған профессор, Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің Р. Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институты, Алматы, Қазақстан, e-mail: galym.m.duisen@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4352-0482.

Сейтхамзина Гаухар Жұмабекқызы – экономика ғылымдарының кандидаты, профессор, Алматы гуманитарлық-экономикалық университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: gau17erj@mail.ru, ORCID ID: 0000-0003-1619-5212.

Молдабекова Гүлмира Байғалиқызы* – PhD, №50 орта мектебі, Ақтөбе, Қазақстан, e-mail: ali20130223@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9550-5196.

Information about the authors:

Aitzhanova Dina Albievna – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, R. B. Suleimenov Institute of Oriental Studies of the Science Committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan, Almaty, Kazakhstan, e-mail: dina.aitzh@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5373-1075.

Duisen Galymzhan Mustakhimuly – Doctor of Economics, Associate Professor, R. B. Suleimenov Institute of Oriental Studies of the Science Committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan, Almaty, Kazakhstan, e-mail: galym.m.duisen@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4352-0482.

Seitkhamzina Gaukhar Zhumabekovna – Candidate of Economic Sciences, Professor, Almaty Humanitarian and Economic University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: gau17erj@mail.ru, ORCID ID: 0000-0003-1619-5212.

Moldabekova Gulmira Baigaliyevna* – PhD, Secondary School No. 50, Aktobe, Kazakhstan, e-mail: ali20130223@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9550-5196.

Информация об авторах:

Айтжанова Дина Альбиевна – кандидат экономических наук, ассоциированный профессор, Институт востоковедения им. Р.Б. Сулейменова Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан, Алматы, Казахстан, e-mail: dina.aitzh@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5373-1075.

Дүйсен Галымжан Мустахимұлы – доктор экономических наук, ассоциированный профессор, Институт востоковедения им. Р.Б. Сулейменова Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан, Алматы, Казахстан, e-mail: galym.m.duisen@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4352-0482.

Сейтхамзина Гаухар Жумабековна – кандидат экономических наук, профессор, Алматинский гуманитарно-экономический университет, Алматы, Казахстан, e-mail: gau17erj@mail.ru, ORCID ID: 0000-0003-1619-5212.

Молдабекова Гүлмира Байғалиевна* – PhD, Средняя школа № 50, Актөбе, Казахстан, e-mail: ali20130223@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9550-5196.

Алынды: 25.08.2026

Қарауға қабылданды: 23.09.2026

Онлайн қолжетімді: 30.10.2026